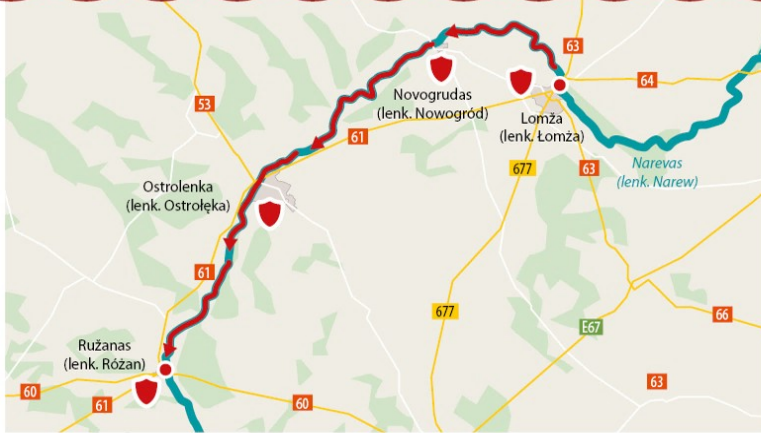

NUO LOMŽOS IKI RUŽANO

Lomžos uoste nuleisti laivai pasiruošę išplaukti

Laivų nuleidimas į vandenį Lomžos uoste – simbolinis. Iš čia prasideda (dar vieną kartą) nacionalinė ekspedicija per Lenkiją. Šįsyk – plaukiant.

Nuo Lomžos visa ekspedicijos komanda „skyla“ į tris dalis – Selemonas su gamtiniais keliais į Bėbros nacionalinį parką, prof. A. Bumblauskas su istorijos ištyrusiais bendraminčiais pasileidžia plaukti Narevu, o Z. Kelmickaitė gręžiasi Lietuvos link. Išvykdamas savo, vyriausios ekspedicijos dalyvės, regalias – medinį kleketą – perduoda S. Paltanavičiui, nubraukia ašarą ir ilgai moja visiems. Žinoma, garsioji muzikologė ekspedicijos draugų niekada nepamirš – skambins, domėsis. Taigi bendru sutarimu suformuluota nuomonė, kad Zita dalimi minčių ir jausmų ar širdies visada yra ekspedicijoje.

Kiekviena upė turi savo veidą ir charakterį. Jis nebūtinai rūstus ir piktas. Štai vos pradėjus plaukti Narevo upe, kapitonas S. Knapkis apsidžiaugia, kad vandens kelias laivams paruoštas, kad nužymėtos trasos. Tiesa, jos labiau aktualios „Vytautui Didžiajam“, kurio grimzlė – apie 80 cm. „Vytis“ dabar atrodo tik maža grakšti valtėlė. Tiesa, puošnumu, ant stiebo plazdančiomis vėliavomis ir bortą puošiančiu paties atlikėjo Gabrieliaus Liaudansko-Svaro gamintu skydu ji tikrai nenusileidžia.

„Vytauto Didžiojo“ stiebas – apie 12 m, tad didžiausia problema – tiltų aukštis. Pradėję plaukti su „mažuoju“ stiebu, keliautojai iš karto turi stoti, nuleisti jį ir tik tada plaukti toliau... Iki kito tilto.

– O kodėl plaukti pradėdame čia, Lomžoje? Negi mums svarbu tik upės gylys ir techniniai dalykai? – diskusiją laive pradeda E. Jakilaitis. – Iš tikro, o kuo mums, ne pačiai Lenkijai, įdomi Lomža?

Su ekspedicijos dalyviais atsisveikindama Zita Kelmickaitė vyriausiam ekspedicijos nariui Selemonui Paltanavičiui kaip valdžios ženklą įteikia „geniukus“

– O! Lomža mums be galo svarbi! – prof. A. Bumblauskas pagaliau savo terpėje. – Ar matėte čia, upės pakrantėje, senosios bažnyčios liekanų? Sakoma, kad iš čia į Lietuvą keliavo mūsų protėvių krikštyti šventasis Brunonas. Arba – pro čia keliavo...

– Tačiau ta istorija, kuria mes naudojames kalbėdami apie savo valstybės – Lietuvos – vardo minėjimo faktą, labai nevienodai suprantama.

– Žinoma! Lenkai jį garbina, o pas mus gatvės pavadinamos Brunonų nužudžiusių pagonių vardais, – profesorius pradeda karščiuotis. – Aš miesto taryboje sakiau: nereikia gatvės vadinti Zebedeno vardu, jis yra šventojo žudikas. Kur tau...

Tiesa, gali būti, kad Brunonas į pagonių kraštą atkeliavo iš Kijevo pusės – per Naugarduką, Gardiną. Šaltiniai mini, kad 1008 m. jis buvo Rusijoje. Tačiau įdomi detalė – nužudyto Brunono palaikus išpirko Lenkijos karalius.

– Vadinasi, buvo iš ko išpirkti? – siūlo galo ieško E. Jakilaitis. – Vadinasi, buvo su kuo derėtis?

– Na taip, buvo karalius Netimeras, kuris su savo kariauna, trim šimtais vyrų, pasikrikštijo. Paskui Brunonas nukeliavo pas karaliaus brolių Zebedeną ir šis jį nužudė. Ar tuo metu Lietuva tikrai buvo valstybė? Tie 300 vyrų, kariuomenė, liudija, kad yra „valdžia“, kad yra valdovas. Svarbiausia, kad ta valdžia yra paveldima.

Profesoriaus nuomone, tai, kad Lietuvos krikštas vėlavo keletą amžių, sustabdė mūsų visų ėjimą koja kojoni su civilizacija. Antai Kijevo Rusia pasikrikštijo 988 m., len-

Prie ekspedicijos laivo stiebo tvirtinama Lietuvos vėliava

VYSLA PER LENKIJĄ

LENKIJA

Oficialus valstybės pavadinimas – Lenkijos Respublika
Šalies plotas – 312 685 km²
Valstybinė kalba – lenkų
Valiuta – zlotas
Gyventojų skaičius šalyje – 38,6 mln.
Sostinė – Varšuva
Gyventojų skaičius Varšuvoje – 1,7 mln.
Vidutinė temperatūra sausį Varšuvoje –3 °C
Vidutinė temperatūra liepą Varšuvoje +19 °C
Religija – krikščionybė, katalikybė
Ilgiausia upė – Vysla

LIETUVA

Oficialus valstybės pavadinimas – Lietuvos Respublika
Šalies plotas – 65 300 km²
Valstybinė kalba – lietuvių
Valiuta – euras
Gyventojų skaičius šalyje – 2,92 mln.
Sostinė – Vilnius
Gyventojų skaičius Vilniuje – 547,5 tūkst.
Vidutinė temperatūra sausį Vilniuje –5 °C
Vidutinė temperatūra liepą Vilniuje +17 °C
Religija – krikščionybė, katalikybė
Ilgiausia upė – Nemunas

NUO KALNŲ IKI JŪROS – LENKIJA

Vaizdas nuo aukščiausios Lenkijos viršūnės
Tatrų kalnuose

Vidurio Europoje, tarp Baltijos jūros ir Karpatų kalnų, plyti Lenkija – didžiausia šio regiono valstybė. Pietuose ji ribojasi su Slovakija, pietvakariuose – su Čekija, pietryčiuose – Ukraina, rytuose – Baltarusija, šiaurės rytuose – Lietuva ir Rusija (Kaliningrado sritimi), vakaruose – Vokietija. Šiaurėje driekiasi 440 km Baltijos jūros pakrantė, sausumos sienų ilgis – 3528 km. Pagal plotą (312 685 kv. km) Lenkija yra 9 šalis Europoje ir 63 pasaulyje. Lenkijoje gyvena apie 38,58 milijono gyventojų. Apie 20 milijonų lenkų gyvena pasklidę visame pasaulyje.

Šalis tęsiasi 876 km iš šiaurės į pietus ir 689 km iš rytų į vakarus. Vidutinis šalies aukštis virš jūros lygio yra 173 m, tik 3 procentai teritorijos palei pietinę sieną yra aukščiau nei 500 m virš jūros lygio. Aukščiausia viršūnė (2499 m) – Rysai – yra Aukštuosiuose Tatuose. Apie 60 kv. km teritorijos netoli nuo Gdanskio įlankos yra žemiau jūros lygio.

Administracinis Lenkijos Respublikos žemėlapis

Mozūrijos aukštuma iš paukščio skrydžio

Lenkija dažnai pavadinama lygumų šalimi. Tačiau lygiai taip pat ją galima vadinti jūrine valstybe bei kalnuotu regionu. Baltijos pakrantėje yra du natūralūs jūrų uostai – Gdanskio ir Gdynės regione bei netoli Ščecino šiaurės vakarinėje šalies dalyje.

Šiaurės rytų pakraštyje 60 km ilgio Aistmarių (arba Vyslos) nerija nuo Baltijos atskiria gėlavandenes Aistmares (prūs. *Aistjamar*, vok. *Frisches Haff*, lenk. *Zalew Wislany*), į kurias įteka Vyslos deltos atšaka Nogatas ir Prieglius. Iš šiaurės rytų į pietvakarius vandens kelius turi tik Rusijos teritorijoje esančiu 860 m pločio sąsiauriu, todėl ruošiamasi neriją perkasti 1 km ilgio kanalu ir įrengti tiesioginį išplaukimą į Baltijos jūrą. Nuo Lenkijos prasidedanti Aistmarių nerija yra 65 km ilgio (35 km priklauso Rusijai), vietomis, vidurinėje dalyje, ji yra tik 300 m pločio. Šios nerijos kopos siekia iki 40 m aukščio, daugelis jų „sustabdytos“, apželdintos mišku.

Šiaurės rytų regionas, dar vadinamas Mozūrijos aukštuma, yra retai apgyvendintas ir miškingas, jame telkšo daugiau nei 2000 ežerų. Į pietus nuo aukštumos per visą centrinę Lenkiją tęsiasi lygumos, pietvakariniame pakraštyje jos remiasi į Sudetų kalnus, pietvakariuose (Čekijos ir Slovakijos pasienyje) – į Karpatus. Šalies pietryčiuose plyti Mažosios Lenkijos ir Liublino aukštumos. Centrinės lygumos susiformavo pleistoceno ledynmečių veikiant ledynų erozijai.

Lenkijos pietuose stūksantys Sudetų kalnai iš šiaurės vakarų į pietryčius nutįsę 300 km, jų vidutinis plotis – 50 km. Aukščiausia viršūnė – Snežkos kalnas (1603 m), esantis Krkonošės kalnagūbryje. Iš Sudetų išteka Oderis, Elbė, Neisė, Morava. Sudetų kalnuose įkurti du Krkonošės nacionaliniai parkai – Lenkijoje ir Čekijoje.

Beščadai – Lenkijos ir Ukrainos teritorijose plytintis Karpatų kalnų masyvas. Aukščiausia viršukalnė Lenkijos Beščaduose – Tarnica. Beščadų kalnų šlaitai apaugę miškais, šiuose kalnuose žmonių gyvenvietės labai retos.

Tatrų kalnai – aukščiausia Karpatų kalnų masyvo dalis, esanti prie Slovakijos ir Lenkijos sienos. Didžiausia Tatrų dalis yra Slovakijoje. Aukščiausia Tatrų viršukalnė – Gerlachovo viršūnė (2655 m). Tatrų kalnai labai tinka žiemos sportui, čia daug kurortų.

Vysla ties Krokuvu

Į BELOVEŽO GIRIĄ IR SEINUS

Keliaujant toliau prof. A. Bumblauskui tampa aišku: apie jotvingius galima kalbėti ne tik čia, Seinų krašte, bet ir lietuviškoje Suvalkijoje.

– Jei norite būti sūduviai, tai reiškia, kad norite būti jotvingiai suvalkiečiai! – paskelbia jis. – Profesorius Edvardo Gudavičiaus manymu, sūduviai, jotvingiai ir dainaviai yra viena gentis, suskilusi į atskiras dalis. Sakykime – tai sūduvių genčių grupės...

O štai vykstant prie Šiurpilio, senojo jotvingių piliakalnio, abejonių nelieka: čia gyveno suvalkiečių protėviai.

Šiurpilis – ypatingas piliakalnis, iki jo dabar neprivažiuosi. Apsuptas trijų ežerų, jis buvo svarbi gynybinė vieta. Šiurpilį nuo pavojų saugojo trijų pylimų žiedas. Tačiau 1283 m., tai aprašyta senuosiuose šaltiniuose, jotvingiai iš čia išsikraustė. Nuo XIII a. du šimtus metų čia kojos nekėlė nei kryžiuočiai, nei lietuviai. Tas laikotarpis labai mįslingas ir visai nežinomas. Tik – ne visiems!

Ekspedicijos istorikai keliauja pas Petrą Lukoševičių, kuris netoli Punsko savo jėgomis ir lėšomis sukūrė (ar atkūrė) jotvingių ir prūsų gyvenvietę. Keliautojus pribloškia statinių mastas ir gausa.

Atkurta jotvingių ir prūsų gyvenvietė

Ar pavyks apglėbti šimtametį medį?

P. Lukoševičius taip myli savo kūrinius, kad pasakojimu apie jotvingių istoriją pribloškia patį profesorių. Romantiškos jo praeities vizijos garbiam mokslininkui yra neįveikiamos.

– Kada, sakėte, čia gyveno jotvingiai? Kaip įrodyti ir kuo remtis, kokiais faktais?

– Mes savo tyrimais įrodėme, kad jotvingiai čia gyveno prieš 8000 metų!

– 800?

– Ne, 8000! Taip byloja naujausi rašytiniai šaltiniai!

– ?!

Istorinis disputas lieka nebaigtas. Tačiau keliautojai lieka sužavėti šio žmogaus kūri- niu ir didele meile savo idėjai.

O ką veikia kiti ekspedicijos dalyviai? Nuo Punsko į Belovežo girią Selemono veda gamtininkų grupė keliauja per įkyrų lietu. Jie dar nežino ir neįtaria, kad visas ekspedicijos laikas bus paženklintas lietaus ir apniukusio dangaus ženklais.

Belovežo giria, esanti gerokai į pietus nuo Balstogės, prie Lenkijos ir Baltarusijos sienos, yra tolokai nuo nacionalinės ekspedicijos kelio. Tačiau neaplankyti šios vietovės, nesužinoti, kur buvo išsaugoti stumbrai, kur medžiojo ne tik Vytautas Didysis, bet ir daugelis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Lenkijos karalystės ir Abiejų Tautų Respublikos didikų, būtų nedovanotina.

Kelias per Belovežo girią lietingą dieną net vasaros vidury tuščias: atrodo, kad tokiu oru čia niekas netraukia turistų. Aplink stūksantys saugomi miškai susivėrę, apsupę

Lietingą dieną džiugiai nusiteikę nacionalinės ekspedicijos dalyviai Belovežo girioje

LIETUVIŠKA VYTINĖ „VYTAUTAS DIDYSIS“

Daugybė žmonių kibo į darbą baigiant ruošti laivą nacionalinei ekspedicijai

Idėja 2017 m. ekspedicijai statyti naują laivą kilo Edmundui Jakilaičiui. Asmeniškai siūliau statyti laivą su kajute, nes ši ekspedicija turėjo būti savaitę ilgesnė nei praėjusioji, taigi būti sulytiems su daiktais ir aparatūra tikimybė buvo didesnė. Pirmiausia buvo renkamosi iš galimų modelių, sietinų su Lietuva: vytinė, „laiba“, baidokas, „reizinė“ (kuršlaivis), turginė. Remdamasis 2016 m. „Vyčio“ statymo patirtimi, kai plaukti Nemuno aukštupiui siūliau Rytų Lietuvos etnografinį laivelį, pasiūliau vytinės tipo laivą. Prototipu „Vytautui Didžiajam“ turėjo tapti vadinamasis Merkinės laivas. Tai laivo, rasto Merkio ir Nemuno santakoje, liekanos, eksponuojamos Panemunių regioninio parko ekspozicijoje Šilinėje. 2015–2016 m. ekspedicija aplankė šias vietas. Vytinės tipo laivai plaukiojo ne tik Lietuvos upėmis, o kadangi 2017 m. ekspedicija buvo planuota Narevo ir Vyslos upėmis, kurias su Nemunu jungia taip pat jau lankytas Augustavo kanalas, tai buvo apsisota ties šiuo prototipu. 2017 m. ekspedicijos projekto metu buvo padarytas dendrochronologinis Merkinės laivo liekanų tyrimas. Jis parodė, kad mediena laivui kiršta apie 1757 m., taigi laivas statytas dar Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kurios laikmečio paslaptis ir atskleidžia šis projektas! Laivą nuodugniai ištyrinėjęs Aidas Mozūraitis pagal konstrukciją priskyre jį lietuviškos vytinės tipui, nors gerokai mažesnio dydžio. Projektuojant laivą, prototipas buvo mažinamas atsižvelgiant į poreikius ir galimybes pervežti jį sausuma. Taip laivas sumažėjo nuo daugiau nei 15 m iki 12,5 m. Atsižvelgdamas į numatomą ekspedicijos tempą ir galimybes laivą toliau naudoti, pasiūliau šalia vairo-irklo pagaminti tikrą vairą, šoninius švertus, šalia rėjos su rėjine bure – šprintą, siūti papildomas bures šprintiniam takelažui. Taip laivas greitai gali tapti baidoko tipo burlaiviu, patogesniu buriuoti, be to, iš likusios ikonografijos aiškiai matomi panašių sprendimų „pereinami“ Nemuno laivų modeliai.

Laivas darytas iš autentiškų medžiagų, kurių pagrindą sudarė pušies mediena. Atsižvelgiant į tai, kad laivą turėjo plaukti ne kroviniai, o žmonės, norint konstrukcijoje sumažinti variklio vibracijas, buvo pa-

Kalvio darbai

Visų darbų centre – laivo kapitonas Simas Knapkis

Naujas medinis vytinės tipo laivas „Vytautas Didysis“ paruoštas plaukti

daryta pakeitimų: padidintas vytinių (laivo griaučiai) skaičius, pastorintas dugnas, laivas tvirtintas ne kabėmis, o vinimis. Pasirinkta autentiška laivo statymo technologija, kai lentos bortams lenkiamos ir tuoj pat prisukamos virš laužo, foršteveniai tašomi kirviu, lentų sudūrimai obliuojami leistuvu ir obliumi, bortai dervuojami, apkaustai karšti kalami ant laivo, o sizalio virvės prie burių suvamos tiesiog adata. Variklis laivui buvo parinktas pakabinamas, tvirtinant jį viduje esančioje šachtoje. Užrašas „Vytautas Didysis“ buvo nukaltas ir išdegtas ant vainiklentės. Laivo vėjarodei – vėlukui – atkurti buvo parinkta autentiška forma, spalvos ir raidės „NE“ (nacionalinė ekspedicija). Nacionalinės ekspedicijos logotipas – Vytis ant burių, tik ne su Jogailaičių dvigubu kryžiumi, o Vytauto Didžiojo naudotais Gediminaičių stulpais, – buvo uždažytas Lenkijoje ekspedicijos metu prieš pat pradėdamas jį naudoti.

Laivo statyba užtruko beveik keturis mėnesius. Laivo nuleidimas birželio 18 d. sutapo su laivo išbandymu plaukiant tiek varikliu, tiek burėmis upe ir Kuršių mariomis ramiu oru ir stipriai banguojant, dieną ir naktį. Užtikrinant saugumą, vadinamieji „štomlėjeriai“, nuo vėjo ir lietaus apsaugančios užuolaidos, bei kai kurios „klampės“ buvo pritvirtinti vandenyje juos išbandžius. Viena sudėtingesnių užduočių buvo stiebo tvirtinimas, jį siekta palikti autentišką, tvirtinant virvėmis, kad būtų galimybė bet kada nuleisti jį rankomis. Korpuso dailidė – Viktoras Belokapytovas, kalvis – Valdas Jurkšaitis (beje, abu lietuvininkų palikuonys), burių meistrė – Birutė Kromelienė, vėluko autorė – Monika Dobrovolskytė, užrašo ir logotipo – Vyčio – autorius Gabrielius Liaudanskas-Svaras, pats laivas statytas UAB „Skatulės“ dirbtuvėse.

Po ekspedicijos laivas tapo organizuotos naktinės „Mingės flotilės“ flagmanu, „Burlilio“ regatos dalyviu, su juo dalyvauta „Dangės flotilėje“ Jūros šventės metu, atkartojant 2015 m. ekspedicijos maršrutą „Nacionalinės ekspedicijos keliais“.

Simas Knapkis, laivo „Vytautas Didysis“ statytojas, kapitonas

Prie laivo dailinimo prisidėjo ir moterys

Ant vainiklentės išdeginamas užrašas „Vytautas Didysis“